

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Náhradní rodinná péče a výkon trestu odnětí svobody

Nikol Žůrková

Plzeň 2022

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Náhradní rodinná péče a výkon trestu odnětí svobody

Nikol Žůrková

Vedoucí práce:

Mgr. Lukáš Dirga, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2022 .....

Poděkování

Obsah

ÚVOD	1
1 TEORETICKÁ ČÁST.....	3
1.1 Nejen vězení jako totální instituce	3
1.1.1 Vhled do institucí	3
1.1.2 Formální pravidla	6
1.1.3 Neformální pravidla	10
1.2 Diskuze nad přenositelnou zkušeností	11
2 METODOLOGIE	16
3 PRAKTICKÁ ČÁST.....	19
3.1 Vliv institucionální péče na jedince	19
ZÁVĚR.....	26
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	28
RESUMÉ.....	31
PŘÍLOHY.....	33

ÚVOD

Vše něčím začíná. Zrod myšlenky k vytvoření této práce začal v prvním ročníku studia sociologie. Měla jsem již dvouletou zkušenost s dětmi z náhradní rodinné péče a měla jsem možnost seznámit se s jejich životními příběhy. Ve většině případů by se dalo říci, že to nebyla takzvaná “procházka růžovým sadem”. Děti měly často za sebou traumatizující zkušenosti z rodinného zázemí, díky kterému se následně dostaly do pěstounské péče. Časem jsem poznávala i důsledky těchto raných zkušeností. Ve většině případů měly problémy se školním systémem, a to ať díky špatným studijním výsledkům, tak konfliktům, se kterými se v tomto prostředí potýkaly. Tyto konflikty byly v některých případech tak závažné, že některé jedince přivedly do diagnostického ústavu, ze kterého se už nevrátily zpět do svých pěstounských rodin. Byly tak rozhodnutím soudu přemístěny do dětského domova se školou. Jiní jedinci pokračovali cestou konfliktů, než se dostali do potyčky se samotným zákonem. Tato problematika mě nadále zajímala na vysoké škole, kde jsem se ještě více do hloubky zamýšlela nad osudy těchto dětí. Díky kurzu sociologie deviantního chování a penitenciární sociologie jsem měla možnost nahlédnout na tuto problematiku z druhého konce. Všimla jsem si “vzorce”, ve kterém měli často odsouzení zkušenost s nestabilním rodinným zázemím. Snažila jsem se tak nalézt na toto téma více výzkumů, bohužel jsem jich mnoho nenalezla, zvláště ne z českého prostředí.

Existuje již mnoho projektů a výzkumů, které se zabývají vlivem vězeňského systému na aktéry, kteří v tomto systému figurují. V nedávné době se výzkumy zaměřily na post-penitenciární péči, což je v překladu období po propuštění, ve kterém se zkoumá, jak tito jedinci dokáží fungovat ve společnosti po návratu z vězeňského prostředí. Nenalezneme však tolik výzkumů, které by se zabývaly zkušenostmi, kterými si aktéři vězeňského systému prošli před samotným nástupem do tohoto systému a zda tyto zkušenosti mohou mít vliv na jejich samotný výkon trestu odnětí svobody.

Tato bakalářská práce se tak zaměřuje na samotné odsouzené, kteří mají zkušenost s náhradní rodinnou péčí, popřípadě s dětským diagnostickým ústavem nebo dětským domovem. Zkoumá nejen úhel pohledu samotných odsouzených, ale i pohled vedoucích těchto institucí a osob, které mohou k této problematice výrazným způsobem přispět. Cílem bakalářské práce je tak analyzovat vliv zkušenosti s náhradní rodinnou péčí na výkon trestu odnětí svobody. Výzkumnou otázkou je “Jakým způsobem může zkušenost s náhradní rodinnou péčí ovlivnit výkon trestu a jak toto téma reflektují aktéři českého vězeňství?”. Jelikož jsem ovšem neměla příležitost oslovit respondenty, kteří by měli takovou zkušenost, byla jsem nucena záměr své bakalářské práce rozšířit o zkušenost s

institucionální péčí. Brali bychom tak v potaz, že se jedinci z náhradní rodinné péče ocitnou také v institucionální péči díky svému problémovému chování a neplnění povinné školní docházky, znamenalo by to pro moji práci, že se nebude zabývat zcela jiným tématem, ovšem jen další částí, která by následovala v jedincově životě. V tomto případě bych se tak ráda zaměřila, zda a případně jakým způsobem ovlivňuje zkušenost s institucionální péčí výkon trestu odnětí svobody u aktérů českého vězení.

V bakalářské práci si nejprve představíme teoretickou část zabývající se samotnými institucemi, jejich fungování a účelu. Jelikož tato práce hovoří o institucích, které vždy nějakým způsobem omezují jedincovu existenci a stejným způsobem omezují i ostatní jedince, kteří jsou v dané instituci, opírá se tato práce o teorii totálních institucí popsané americkým sociologem, antropologem a sociálním psychologem Ervingem Goffmanem. Dále se tato práce zaměřuje na samotné prostředí, zejména vězeňskou subkulturu. Teoretickou část uzavírá diskuze nad možnými přenositelnými životními zkušenostmi z institucí.

Druhou částí této práce je metodologie výzkumu, kde se věnuji metodologickým postupům, které byly pro tuto práci použity. V praktické části práce již vyhodnocuji polostrukturované rozhovory, které byly provedeny se samotnými odsouzenými a osobami, které k tomuto tématu mohou přispět svým pohledem nejvíce.

1 TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část je rozdělena do dvou kapitol. První kapitola hovoří o samotných institucích a hlavní teorii této práce, která jednotlivé instituce propojuje. Druhá kapitola nabízí možnost diskuze ohledně přenositelných zkušeností, které jedince mohou v jeho životě ovlivnit.

1.1 Nejen vězení jako totální instituce

Tato kapitola nám nejprve pomůže k zorientování se v institucích, které budeme dále hlouběji rozebírat. Podíváme se na funkce těchto institucí a pravidla, která s sebou přináší. Nahlédneme i na subkulturu, která se nachází ve vězeňském prostředí. Celou dobu se budeme opírat o teorii totálních institucí od Ervinga Goffmana.

1.1.1 Vhled do institucí

Náhradní rodinná péče vzniká, pokud rodič, který má právní povinnost vychovávat a pečovat o své dítě se tohoto práva a povinnosti zřekne, a to jak z vlastní iniciativy, tak díky faktorům, které nedokáže ovlivnit. Orgán sociálně-právní ochrany dětí tak hledá jinou, vhodnou formu, kam dítě umístit. Formy náhradní rodiny jsou pak dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník upraveny na možnost svěření dítěte do péče jiné osoby, pěstounské péče, pěstounské péče na přechodnou dobu, poručenství a osvojení. [Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021]

Do formy osvojení neboli adopce se mohou dostat děti, které byly hned po narození opuštěny svými biologickými rodiči. Tyto děti splňují tzv. dobu kvalifikovaného nezájmu, která je u novorozenců tři měsíce a u starších dětí šest měsíců. Děti jsou po uplynutí této doby tak právně uvolněny a mohou být nabídnuty k adopci schváleným žadatelům. O adopci mají nejčastěji zájem bezdětné páry, které obvykle touží po svém vlastním dítěti, ale kvůli neúspěchu jsou nuceni dítě adoptovat. Některé páry si tak mohou kompenzovat vlastní bezdětnost. Páry pak ovšem nemusí zcela brát ohledy na případné sourozence osvojeného dítěte, popřípadě na jeho biologické rodiče, kteří by chtěli s dítětem v průběhu jejich života navázat kontakt. Tento faktor nelze změnit a rodina osvojeného dítěte by s tímto očekáváním měla počítat, aby předešla případnému zklamání [Zezulová, 2012]

Zákonným zástupcem dítěte se tak stává adoptivní rodič, který dobrovolně tuto roli přijal. Od biologického rodičovství se adopce odlišuje tím faktorem, že spolu nesdílí genetický vklad a dítě tak může mít odlišné vrozené vlastnosti, inteligenci,

temperament, nadání, zdravotní stav a vzhled. Tyto faktory mohou být pro nové rodiče dítěte složité pro jejich zvládnutí. Stejně tak pro dítě může být náročné důvěřovat novým lidem. Je tedy velice důležité, aby si tito lidé k sobě našli cestu a vytvořili mezi sebou bezpečné citové pouto. [Winnette, 2016]

Do pěstounské péče jsou umisťovány děti, které nemají u svých biologických rodičů vhodné podmínky pro výchovu. Pěstounská péče zcela nenahrazuje biologické rodiče, jelikož pěstouni nemají rodičovská práva. Zákonným zástupcem tedy nadále zůstává rodič dítěte. Lidé vykonávající pěstounství, dostávají peněžní odměnu, která má pomoci dítěti zajistit materiální podporu. Stát dále odměňuje pěstouny za jejich péči, pomoci těmto svěřeným dětem uplatnit se v budoucím životě, přinášet tak společnosti užitek a nerozšiřovat řady sociálně vyloučených. [Zezulová, 2012]

Dítě je do pěstounské péče svěřeno na základě soudního rozhodnutí, kterým tuto péči může soud také zrušit. Vždy se přihlíží jak k potřebám dítěte, tak i k potřebám osoby, která o dítě pečuje. Zákonní zástupci nadále poskytují souhlas v mimořádných situacích týkající se například zdravotních zákroků, či specializovaných vyšetření týkající se svěřeného dítěte do pěstounské péče. Nemá-li dítě biologické rodiče nebo je biologickému rodiči odepřena rodičovská odpovědnost, je dítěti soudem přidělen poručník nebo se jím může stát pěstoun. Dítěti umístěnému v pěstounské péči zůstává právo na kontakt s biologickými rodiči, pokud je v zájmu samotného dítěte. Biologickým rodičům, kteří tento zájem neprojevují, může být styk s dítětem odepřen. V případě, že není kontakt v souladu se zájmem dítěte, může být soudem zakázán. [Matějček, Koluchová, 2002]

V České republice je spíše tradice dlouhodobého pěstounství. Oproti jiným zemím, není v České republice zcela odlišena příbuzenská pěstounská péče, kdy je dítě umístěno k některému z rodinných příslušníků od tzv. zprostředkované (profesionální) pěstounské péče. Pro jejich roli je tedy důležitý výchozí vztah k dítěti, kdy příbuzenští pěstouni nemají povinnost projít přípravou. Zprostředkovaní dlouhodobí pěstouni absolvují vzdělávací kurz v délce 48 hodin, po kterém jsou evidováni v registru zájemců krajského úřadu, který následně vyhledává pro tyto zájemce vhodné děti pro umístění do dlouhodobé pěstounské péče. Obě formy pěstounství mají ze zákona povinnost podepsat dohodu s doprovázející organizací, která dohlíží na fungování jejich péče o svěřené dítě. V rámci této dohody má každý pěstoun povinnost se vzdělávat v oblastech týkajících se náhradní rodinné péče a jejich specifik v rozsahu 24 hodin ročně. [Winnette, 2016]

Jestliže není možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči nebo v této péči selhává, je dítě umístěno do institucionální péče. Děti do 3 let jsou tak svěřeny do péče dětských

center, které zaštiťuje ministerstvo zdravotnictví a děti starší 3 let do institucí podléhávajících ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy. [Ullmanová, Macháčková, Žůrková, 2022]

Institucionální péče je popsána v zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. V tomto zákoně jsou popsány zařízení poskytující péči a výchovu dětem, kterým byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. Mezi tyto zařízení patří dětský diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. [Zákon č. 109/2002 Sb.]

Dětský diagnostický ústav zajišťuje především úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační. Na základě těchto úkolů a jejich výsledků je vypracována výsledná zpráva s návrhem specifických a vzdělávacích potřeb na rozvoj osobnosti dítěte. Tato zpráva pomáhá také orgánům sociálně-právní ochrany dětí vyhodnotit situaci dítěte k následnému umístění, dle soudního rozhodnutí zpět do biologické rodiny případně do náhradní rodinné péče nebo ústavní péče. [Zákon č. 109/2002 Sb.]

Dětské domovy zajišťují dětem od 3 nejvýše do 18 let výchovné, vzdělávací a sociální prostředí. V dětském domově jsou umístěny děti, které nemají výchovné problémy a mohou se tak vzdělávat ve školách, které nejsou součástí dětského domova. [Zákon č. 109/2002 Sb.]

Dětský domov se školou, narozdíl od dětského domova, zajišťuje péči o děti, které mají závažné výchovné problémy. V této instituci pobývají i nezletilé matky s jejich dětmi, které mají buď nařízenou ústavní výchovu nebo mají uloženou ochrannou výchovu. Do dětského domova se školou jsou zpravidla umístěny děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. V dětském domově se školou, jak i z pojmenování této instituce vyplývá, je škola umístěna v areálu dětského domova a děti tak nedocházejí do jiných škol mimo dětský domov. [Zákon č. 109/2002 Sb.]

Do výchovného ústavu se dostávají děti starší 15 let, kteří mají závažné poruchy chování a mají tak nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu. Mohou zde být umístěny i nezletilé matky s jejich dětmi, které mají taktéž nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovu. Pokud dítě starší 12 let vykazuje závažné poruchy v jeho chování a nemůže být tak nadále umístěno v dětském domově se školou, může být přemístěno do výchovného ústavu. [Zákon č. 109/2002 Sb.]

1.1.2 Formální pravidla

Tyto krátké popisy naznačují své postavení a účel v systému České republiky. Bohužel k vzhledem k získaným datům, se již dále nebudu mnoho zajímat o formy náhradní rodinné péče. Budu se tak věnovat hlavně ústavní péči a výkonu trestu odnětí svobody, s kterými mají respondenti zkušenost. Jak vypadá chod těchto institucí, jaké kladou cíle a vliv na jedince? Pro pochopení bych ráda začala s teorií totálních institucí popisující Ervingem Goffmanem ve své knize *Asylums: essay on the social situation of mental patients and other inmates*. [1961] Totální instituce se dle něj mohou definovat jako místa, ve kterých jsou podobně situovaní jedinci, kteří zde sdílejí svůj život. Jedná se především o uzavřené místo, které jedincům poskytuje bydliště, zaměstnání či vzdělání. Lidé zde společně spí, jedí, pracují a tráví volný čas. Nejsou zde části dne, které by lidé trávili odděleně nebo v soukromí od zbytku populace. Společným rysem je také jaká si “bariéra” mezi vnějškem a samotnou institucí. Tato bariéra je viditelná například ve vysokých zdech, zavřených dveřích, ostnatých drátech, které často střeží území dané instituce. [Goffman 1961]

Dle Goffmana existuje pět totálních institucí. Jako první uvádí ústavy zřízené pro péči o neškodné nebo nesoběstačné osoby, kam můžeme zařadit například dětské domovy a pečovatelské domovy. Druhá instituce je zřízena za účelem péče o lidi, kteří nejsou schopni se sami o sebe postarat a zároveň jsou hrozbou pro komunitu. Sem patří psychiatrické léčebny, nemocnice pro lidi s leprou a sanatoria pro tuberkulózu. Třetí instituce slouží za účelem ochrany obyvatelstva před úmyslným nebezpečím, kdy se nekouká na blahobyt uzavřených lidí. Zde nalezneme koncentrační tábory, tábory pro válečné zajatce a věznice. Předposlední instituce je založena za účelem plnění nějakých úkolů. Těmito institucemi je například internátní škola nebo pracovní kempy, či samostatné prostředí na lodích. Poslední popsaná instituce slouží lidem k odtržení od světa za účelem sloužit. Takové instituce jsou kláštery a opatství. [Goffman 1961]

Popisu totálních institucí nejvíce odpovídají věznice. V České republice je zřízeno 35 věznic, kdy součástí deseti z nich je vazební věznice. Oba typy věznic spravuje Vězeňská služba České republiky. Věznice jsou v souladu s právními předpisy, které jsou dány zákonem č.169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. V roce 2017 došlo ke změně členění věznic díky zákonu č. 58/2017 Sb.. Nově jsou věznice rozdělené do dvou typů, kdy prvním typem je věznice s ostrahou a druhým věznice se zvýšenou ostrahou. Věznice s ostrahou se dále dělí podle stupňů zabezpečení. Existuje tak věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení, se středním stupněm zabezpečení a s vysokým stupněm zabezpečení. [Mäsiarová 2020]

Stupeň zabezpečení se vyhodnocuje na základě vnějších a vnitřních rizik. Mezi vnější rizika patří nebezpečnost odsouzeného pro společnost, což ovlivňuje trestný čin, za který je jedinci uložen trest a forma zavinění tohoto trestu s přihlédnutím k jedincovo trestné minulosti. Vnitřní riziko se odvozuje od míry ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu. Dalším pohledem je i charakteristika odsouzeného, kde se reflektuje povaha jeho trestného činu nebo například hrozba útěků. Tyto faktory se vyhodnocují v době, kdy je odsouzený umístěn v přijímacím oddíle a komise tvořená ze zaměstnanců věznice na základě výsledků rozhoduje o umístění odsouzeného. [Vězeňská služba ČR 2022]

V denním programu pro odsouzené jsou tři bloky osobního volna, které se ovšem liší u zaměstnaných a nezaměstnaných jedinců. U zaměstnaných jedinců, je vždy na základě dané směny vyjmut jeden z těchto bloků a je nahrazen zaměstnáním. Pracuje-li tak například odsouzený ranní směny, má odpolední a večerní blok osobní volno. Vězení poskytuje stravu 3x denně a to v přesně stanovených časech. Odsouzeným je poskytováno lůžko a osobní uzamykatelná skříňka, která je označena jménem a příjmením odsouzeného. [Kopačka 2022] V totálních institucích jsou povoleny návštěvy, ovšem jen omezenému počtu kontaktů. [Goffman 1961] Odsouzené mohou navštívit maximálně čtyři, předem schválené, osoby a to pouze na dobu 3 hodin v jednom kalendářním měsíci. Návštěvy mohou probíhat pouze v časech stanoveném ředitelem věznice. Ředitel věznice také rozhoduje o prostorách, kde bude návštěva probíhat. V této instituci mohou jedinci dostávat odměny, a to v podobě peněžní, například za vykonanou práci, materiální, v podobě povolení jednorázového nákupu potravin odsouzenému, který nákup jinak provádět nemůže, a osobní, kde může být prodloužena doba návštěvy, rozšíření osobního volna, opuštění věznice až na 24 hodin nebo přerušování výkonu trestu. [Zákon č. 169/1999 Sb.] Odsouzenému je zhotoven tzv. program zacházení. Teto program má přivést odsouzeného k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a tím předcházet recidivnímu chování. Díky konkrétním aktivitám, které mu jsou stanoveny, má být jedinec připraven na soběstačný život v souladu se zákonem po jeho propuštění. Tento program se v průběhu jedincova výkonu trestu reviduje. Vyhodnocování programu napomáhá k rozhodování o odsouzeném a je předkládán soudu při případném podmíněčném propuštění či přeložení do jiného typu věznice. [Kopačka 2022]

Jako totální instituce může být dále vnímán dětský diagnostický ústav, dětský domov a dětský domov se školou. Tyto instituce mají velice podobné podmínky i cíle, které kladou na jednotlivce. Ovšem vzhledem k účelům těchto institucí, zde nalezneme i jisté odlišnosti. Jedinec je na začátku pobytu v instituci vystaven tomu, aby opustil své minulé role, které měl před vstupem do instituce. Delší pobyt v dané instituci tak

ovlivňuje jedincovo chování a díky tomu mu znemožní ovládat určité rysy každodenního života venku, pokud se k němu vrátí. Některé role může jedinec po opuštění instituce znovu získat, bohužel v průběhu života může jedinci chybět čas na naplnění těchto rolí. Odnětí těchto možností nazývá Goffman “Občanskou smrtí” [Goffman 1961].

Děti, které jsou přijaty do dětského diagnostického ústavu, jsou v prvních dvou týdnech vystaveni adaptační fázi. V této fázi je zpracován tzv. individuální plán rozvoje dítěte, na kterém se podílejí etopedi nebo psychologové. Pokračuje hlavní diagnostická a terapeutická fáze, v níž se dítě seznamuje se svou individuální situací a snaží se na ní během pobytu pracovat. Před ukončením pobytu je posilována zodpovědnost za své činy, schopnost samostatného rozhodování a fungování. Obecný princip výchovy spočívá v přijetí a dodržování pravidel založených na základě tolerance, úcty a vzájemného respektování. Dětský diagnostický ústav se snaží vést děti ke zdravému životnímu stylu, zabránit výskytu kriminálního chování a užívání drog. Jedním z cílů je také změnit postoj dítěte ke škole a motivovat ho k celoživotnímu vzdělávání. [Vanžura 2020]

V dětském domově neprobíhá vyloženě adaptační fáze, ovšem pouze vstupní pohovor, který má dítě seznámit se samotnou institucí a pravidly. Následně příslušný pracovník zpracuje na základě dokumentace program k rozvoji osobnosti dítěte. Dětský domov se snaží v dětech podporovat sebedůvěru, citovou stránku a jeho osobnost s ohledem na potřeby osoby jeho věku. Tato instituce se snaží co nejvíce podobat běžnému rodinnému zázemí. V dětech se snaží vybudovat nezbytné dovednosti a návyky pro život a žádoucí chování. Dítě má povinnost udržovat pořádek, plnit pokyny a příkazy osob pracujících v dětském domově, poskytovat doklady o příjmech na výzvu ředitelky zařízení, plnit řádně školní docházku a nechat se vyšetřit v případě podezření užívání alkoholu a návykových látek. [Erbová 2021]

Obdobě vypadá začátek pobytu i v dětském domově se školou, kdy jedinec prochází vstupním pohovorem a jedinci je vytvořen osobní plán rozvoje jeho osobnosti, na základě zprávy z dětského diagnostického ústavu. Tento plán je průběžně jednou za měsíc doplněn novými poznatky ze sledování dítěte a o plnění předem stanovených cílů. [Bittnerová 2020] Můžeme tak vidět lehkou podobnost i s programem zacházení u odsouzených osob.

Dalším podobným rysem jsou povinnosti, které v těchto institucích musí jedinci plnit. Jak v dětském diagnostickém ústavu, tak v dětském domově i dětském domově se školou musí jedinci dodržovat pořádek a plnit pokyny, které jim jsou udělovány

zaměstnanci institucí. Musí na výzvu ředitele poskytnout doklady o příjmech a při podezření z užití alkoholu či návykových látek projít vyšetřením krve. Při porušení těchto povinností může být dítěti podle zákona č. 109/2002 Sb. sníženo kapesné, omezen nebo zakázán volný čas trávený mimo zařízení, omezena účast na akcích konané institucí a zakázány návštěvy na dobu nejdéle 30 dní v období 3 měsíců. Poslední omezení se nevztahuje na osoby blízké dítěti a pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Při útěku z instituce jsou pracovníci nuceni tuto skutečnost nahlásit policii ČR a osobě odpovědné za výchovu. Po návratu musí dítě projít zdravotní prohlídkou, která pro dívky zahrnuje i gynekologické vyšetření. [Bittnerová 2020, Erbová 2021, Vanžura 2020]

Děti v těchto institucích dostávají, narozdíl od odsouzených, stravu 5x denně. I zde jsou pevně stanovené časy podle denního programu. [Bittnerová 2020, Erbová 2021, Vanžura 2020] Výjimkou jsou dětské domovy, kde děti dochází do škol mimo zařízení a mají tedy možnost využít školní jídelnu u své školy. [Erbová 2021] Denní programy jsou v institucích velmi podobné. Odlišují se nejvíce typem volnočasových aktivit. V dětském domově mohou děti dvakrát týdně využít možnost vycházky v rozmezí 2 až 3 hodin (záleží na věku jedince). [Erbová 2021] V dětském diagnostickém ústavu mají nárok na vycházky jedinci starší 7 let a to jedenkrát týdně na dobu nejvíce 12 hodin. [Vanžura 2020] V dětském domově se školou jsou vycházky zcela zakázané a to včetně brigád, které nejsou u dětí plnicích povinnou školní docházkou povolené. [Bittnerová 2020]

Návštěvy jsou v dětském diagnostickém ústavu povolené pouze v neděli a to v daném rozmezí. [Vanžura 2020] V dětském domově a dětském domově se školou jsou návštěvy povoleny ve středu, sobotu nebo neděli. Tyto dny nejsou pevně dané a lze se individuálně domluvit i na jiné termíny. [Bittnerová 2020, Erbová 2021] V dětském diagnostickém ústavu mají děti k dispozici lůžko a skříňku, kde si mohou ukládat ošacení. Za jednotlivé pokoje zodpovídají asistenti pedagoga. Asistenti pedagoga mohou po konzultaci s vedoucím vychovatele přijmout změny v ubytování dětí. [Vanžura 2020] Dětský domov tvoří koedukované rodinné skupiny po 6 až 8 dětech. Ve skupinách jsou spíše dodržovány sourozenecké vazby, není-li z výchovných, vzdělávacích nebo zdravotních důvodů vyžadováno jinak. U skupin se nerovnoměrně střídají dva vychovatelé a třetí, který pokrývá zbytek směny. Figurují zde také dva asistenti pedagoga, kteří zajišťují noční službu. Zázemí těchto skupin je v souladu se zákonem č.109/2002 Sb., díky kterému, odpovídají prostorové podmínky a vnitřní vybavení “rodinnému zázemí”. [Erbová 2021] Obdobně tomu je i v dětských domovech se školou, kde jsou ovšem umístěni pouze 3 jedinci na jednu ložnici. [Bittnerová 2020]

1.1.3 Neformální pravidla

Díky těmto faktorům vzniká v těchto institucích společnost, která má vlastní zvyky, víru, hodnotový systém a životní styl. [Goffman 1961] Ve vězeňském prostředí se nachází sociální skupina populace vězňů, která se řídí vlastními formálními a neformálními pravidly. Formální pravidla lze chápat jako právní pravidla popsaná výše a neformální jako pravidla vytvořená samotnými vězni. [Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015] Neformální pravidla neboli tzv. “Prison code”, kterým se řídí odsouzení, slouží jako vnitřní řád odsouzených, který si sami stanovili. Příkladem takového vnitřního řádu je nedůvěra personálu, nepodávání informací o spoluvězních, pomáhání ostatním uvězněným, ukazování loajality ostatním odsouzeným a sdílení toho co mají mezi sebou. [Irwin, Cressey, 1962]

Odsouzení si také vytváří vlastní způsoby interakce a sociálního uspořádání, kdy jim určitá pozice může přinášet jisté výhody i nevýhody. Pro vězeňské prostředí je charakteristická maskulinní povaha, která stanovuje nepsané normy pro sociální interakce odsouzených, včetně způsobu chůze a držení těla. Díky tomuto faktoru vzniká ve vězeňském prostředí hierarchie, kdy jedinec, který je mocný, úspěšný a dokáže vládnout svému prostoru, dokáže aktivně nutit ostatní k poslušnosti. Toto tvrzení je ovlivněno několika zdroji. Fyzická síla, která pomáhá v postavení vězňů na základě nerovného zacházení s ostatními vězni, ekonomický kapitál, který je hlavním zdrojem moci a psychologické umění manipulace, což je prostředek k zastrašování ostatních jedinců. Vězni si své postavení musí opakovaně prosazovat, aby jej neztratili. [Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015]

Mocný jedinec, který ovládá své prostředí je nazýván “králem”. Král participuje všemi výše uvedenými zdroji, díky nim pak ovlivňuje činnost ostatních vězňů. Opakem “krále” je tzv. “blázen”, který nemá ambice získat moc. “Blázen” je odolný proti psychické manipulaci a zároveň má dostatečnou fyzickou sílu. Jeho postavení je neutrální, jelikož není ovládaný králem, zároveň neprojevuje známky ovládat slabší. Nejnižší postavený je tzv. “pracovní kůň”. Jsou to slabí jedinci, kteří nejsou schopni odolat tlaku ze strany “králů”. Plní roli jakýchsi otroků, kteří vykonávají povinnosti, které jsou po nich vyžadovány ze strany ostatních vězňů. Těmito povinnostmi může být například úklid cel, vaření a sexuální odevzdání. Většinou jsou jedinci za tyto služby placeni, ovšem maskulinní hodnotu tímto chováním ztrácí. [Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015]

Příchozí jedinec je vždy na začátku testován, aby se určilo jeho postavení v hierarchii. Nejdříve je na jedince zkoušena psychická manipulace, pomocí zastrašování

a rozkazů. Ostatní vězni sledují jeho reakce na tyto podněty. Nakonec přichází testování jedincovi fyzické síly, kde se testuje spíše připravenost k boji a odvaha. Jedinec, který tak neprojeví strach, je aktivním agresorem a chce získat moc nad svým prostředím je vnímán jako úspěšný jedinec. [Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015]

Dalšími rozhodujícími faktory, které ovlivní jedincovo postavení ve vězeňské hierarchii jsou inteligence a duševní vyspělost. Pokud je jedinec dostatečně duševně silný, může se i tak bez pomoci fyzické síly stát “králem”. [Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015]

Důležitým aspektem, který hraje ve vězeňském prostředí roli je také vytváření mezilidských vztahů. [Laws, Lieber, 2020] V českém vězení byla před rokem 1999 zákonem vytvořena tzv. pozice “blokového předáka”, kdy byl vybrán jedinec z řad odsouzených, který mohl sdělovat informace a požadavky ze strany odsouzených vedení věznice. Tato pozice byla po roku 1999 odstraněna, aby se předcházelo nerovnému uspořádání vězeňského systému. V praxi má tato pozice pořád své místo. [Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015] Interakce probíhající mezi vedením věznice a odsouzenými, i samotné interakce mezi odsouzenými, zvláště u vrstevníků a partnerských vztahů přináší určitý pocit pohody. Sociální vztahy ve vězení chrání uvězněné před psychickou újmou. Někteří starší vězni pečují o mladší vězně a poskytují jim tím ochranu a cenné rady ke zvládnutí vězeňského života. Najdou se i tací jedinci, kteří vyloženě odmítají pasivitu a raději vydrží bolest a strádání, než aby se sami pouštěli do konfliktů. Odsouzení si většinou vyjadřují své pocity v “maskovacích formách” které jsou spíše skryté, ovšem velmi důležité. Vězni si všímají změn chování a emocionálního stavu druhých, což znamená, že mužské věznice nejsou zbaveny emocí. [Laws, Lieber, 2020]

Bohužel jsem nenalezla žádné výzkumy, které by se zaměřovaly na neformální pravidla uvnitř institucí zajišťující péči dětem. Nalezla jsem pouze zmínku, že takové subkultury existují v díle Běhounkové [2012]. Nemohu tak tyto subkultury více popsat a porovnat. Toto téma by si dle mého názoru zasloužilo větší pozornost, která by pomohla více porozumět chodu a vlivu institucí pečujících o děti.

1.2 Diskuze nad přenositelnou zkušeností

Do náhradní výchovy častěji přicházejí děti, které pocházejí z méně stabilních rodin. Děti z neúplných rodin tíhnou ke zdravotním problémům, emocionálnímu narušení a poruchám chování. Faktory, které ovlivňují vývoj dítěte, začínají genetickým základem, prostředím, ve kterém dítě vyrůstá a chováním matky během těhotenství. Narozené dítě tak může, kvůli chování své matky, zažívat například abstinenční příznaky, s kterými se

novorozenec vypořádává i několik měsíců a je tak vystavován velké míře stresu hned po narození. [Škoviera, 2007] Dítě, které je vystaveno na začátku svého života vysoké stresové hladině tíhne k neurobiologickým následkům a jeho mozek se tak vyvíjí k vyšší pohotovosti ke stresu v pozdějším životě. Je tak důležité, aby mělo dítě v období vývoje mozku zajištěnou kvalitní péči rodiče nebo primárního pečovatele, který mu pomůže stresové situace v daném momentě řešit. V institucích děti vyrůstají v nepřírodných podmínkách bez možnosti vytvoření silné citové vazby k jedné vztahové osobě, která by zajišťovala individuální přístup primárního pečovatele. Potřeby dětí jsou tak řešeny spíše dle časových možností zařízení. Tento fakt se tak může projevit na jejich psychosociálním vývoji.[Winnette, 2018]

Pro představu uvádím příklad výzkumu, který prováděli Harlow a Zimmermann [1958] na mláďatech opic Makak rhesus, které byly odděleny na úplném začátku jejich života od matky. Tyto opice žily v kleci se dvěma náhražkami skutečných matek. Jedna, která byla kovová a nabízela potravu a druhá, která byla potažena měkkou látkou poskytující teplo a simulaci náruče opičí matky. Tyto opice upřednostňovaly ve stresových situacích měkkou plyšovou náhražku, která se více podobala jejich skutečné matce, přestože jim neposkytovala potravu. Je tak patrné, že opičky stejně jako děti potřebují náruč a pozornost svého pečovatele zejména při zvýšené stresové zátěži. Díky dlouholetému výzkumu a sledování vývoje opiček se následně prokázaly projevy raného traumatu ve starším věku. Tyto opičky byly vystrašené, úzkostné a měli potíže se začleněním se mezi ostatní opice. Nechávali se od nich šikanovat, jelikož se za sebe neuměli postavit, měli potíže s hledáním si partnerky a samičky následně selhávali v péči o svá mláďata, jelikož neměli sami životní zkušenost, která by je vybavila potřebnými dovednostmi. Neměli tak možnost naučit se sociálním rolím. [Harlow, Zimmermann, 1958].

Podobnému tématu se věnoval i britský psychiatr John Bowlby, který poukazoval na důležitost vztahu mezi dítětem a matkou. Ukázalo se, že tento vztah napomáhá tvořit sociální, emocionální a kognitivní vývoj jedince. [Winnette, 2018] Rozlišuje čtyři typy citové vazby podle způsobu, jak se pečující osoba chová k jedinci. Bezpečný typ citové vazby je takový, kdy jedinec vyrůstá v podnětném prostředí, matka se mu plnohodnotně věnuje, reaguje včas na jeho potřeby. On sám se tak cítí bezpečně, důvěřuje lidem ve svém okolí a má zájem poznávat okolní svět. U druhého typu je matka odtažitá, drží si emoční odstup, jedinec je tak odpojený od svých emocí, je spíše samostatný nevyhledává pomoc druhých a snaží se vyhýbat svému vnitřnímu světu. Ve třetím typu je matka nekonzistentní ve svém chování, dítě je tak nejisté, zda budou uspokojeny jeho potřeby, neví si rady se svými emocemi, svět je pro něj nevyzpytatelné místo, nevěří lidem a snaží se nebýt na nich závislé. Ve čtvrtém typu je matka bez zájmu, spíše

děsivá, dítě nabývá dojmu, že si nezaslouží lásku, nemá kladný vztah k druhým lidem, ani sám k sobě, má nízkou frustrační toleranci, je často výbušné, svět se zdá být nebezpečné místo, ve kterém nevidí své místo. [Attachmentové centrum ATTA, 2017] Tématu citové vazby se věnuje i teorie raného traumatu, která společně se socializační teorií, sociálně-strukturální teorií a teorií kontroly spadá do teorie sociálních deviací. Teorie raného traumatu, jak již bylo napsáno výše, se věnuje rané deprivaci, která vzniká narušením bazální citové vazby dítěte k jeho pečující osobě. Socializační teorie popisuje socializační procesy, které si jedinec osvojuje v tomto období a mají význam pro další vývoj a chování jedince v dospělosti. V tomto období jsou tak naučeny i vzorce rizikového chování. Rizikový vývoj jedince je podmíněn i tzv. subkulturami, v nichž děti a mladiství sdílí vlastní hodnotové subsystemy. Tyto poznatky se pak odráží v teorii životní cesty, která se snaží objasnit mechanismy, které vedou adolescenty k delikventnímu chování. Tato teorie se snaží vnímat jedince v kontextu jeho životních událostí podmiňující jeho vývoj. Nejedná se tak pouze o jednu událost, ale o sled událostí v rizikovém čase (v určité věkové etapě) jedince. Delikventní chování se tak vyvíjí dlouhodobě. [Běhounková, 2012]

Významný vliv na chování jedince mají tzv. sociální role a dle Georga Herberta Meada se používá pojem sociálního Já, který vychází z procesů interakce s druhými lidmi, kde jedinec přejímá jejich neverbální a verbální symboly, které ho samotného ovlivňují. Týká se to gest, slov a vzájemné intersubjektivit. Tímto se jedinec učí vlastnímu sebenáhledu z optiky druhého člověka. Děti se tak učí nápodobou a ve svém chování pak zrcadlí to, co jim jiný člověk poskytne za symboly a role. V průběhu dětství se děti učí prostřednictvím her, následně se jedná o učení rolí rodičovských a profesních. V průběhu přejímání rolí od druhých se tak setkává s očekáváním od okolí, aby se naučil sám mít očekávání od okolního světa a lidí. [Keller, 1992]

Loeber [2006] se svým výzkumným týmem sestavil na základě longitudinálního sledování určitých oblastí, vývojový model tří cest rozvoje delikvence. První cesta se vyznačuje konfliktem s autoritou. Tato cesta probíhá před 12. rokem dítěte a projevuje se tvrdohlavostí, neposlušností a vyhýbání se autoritě. Tato cesta může vyústit v porušování norem a v násilnou a majetkovou trestnou činnost. Druhá cesta se nazývá latentní a probíhá před 15. rokem dítěte. Tato cesta začíná méně nápadnými činy, kdy pokračuje lhaním a drobnými krádežemi a končí vandalismem a majetkovou trestní činností. Třetí cesta nazvaná zjevná nastává, když jedinec projeví méně závažnou agresi, která postupně přechází ve rvačky a závažnými násilnými trestnými činy. Tyto cesty se mohou prolínat a jedinec se nemusí vyskytovat jen na jedné. Nelze ovšem u jedinců predikovat zcela jejich kriminogenní perspektivu, jelikož jedinec může v průběhu svého života zaznamenat životní událost, která bude fungovat jako tzv. bod zlomu. [Loeber, R., Slot, W. N., Stouthamer-Loeber, M., 2006]

Podíváme-li se ovšem na souhrnou analýzu rizik a potřeb odsouzených (SARPO), můžeme vidět lehký náznak souvislosti s výše psaným textem. Tato analýza nám poskytuje informace o věku prvního odsouzení osob ve výkonu trestu. Z celkového souboru tak má 59,9% osob zkušenost s odsouzením za jejich první oficiální trestný čin ve věku 15 až 20 let. Odsouzené osoby byly tak z 98,6% již soudem v minulosti odsouzeny za trestný čin. Dokonce z celkového souboru má v Rejstříku trestů více než pět záznamů až 65,4% odsouzených. [Drahý, Hůrka, Petras, 2018] Jedinci tak mohou mít záznamy i z několika období, kdy tyto záznamy mohou sahát až do dětských let. John Irwing společně s Donaldem R. Cressey zastávají názor, že nelze porozumět odsouzeným pouhým nahlížením na vězeňskou kulturu jako na izolovaný systém pramenící z podmínek uvěznění, ale že je třeba klást důraz i na “latentní kulturu”, což jsou vnější zkušenosti. [Irwin, Cressey, 1962]

Proces, který má vést jedince v institucích k opětovnému návratu do řádného života ve společnosti se nazývá resocializace. Resocializace je podmíněna adaptací jedince na sociální změnu, ve snaze změnit své hodnoty, přijmout nové vzorce chování a podřídit se tak sociálním normám. [Biedermanová, Petras, 2011] Výkon trestu odnětí svobody v České republice se dle zákona č. 169/1999 Sb. snaží snižovat recidivu kriminálního chování, vést propuštěné k soběstačnému životu, chránit společnost před pachateli trestné činnosti a v této činnosti jim zabránit. Trest respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a jedná tak, aby bylo zachováno jejich zdraví. Podporují se dovednosti a postoje odsouzeného, které mu napomůžou k návratu do společnosti a k soběstačnému životu. [Zákon č. 169/1999 Sb.] Ukazuje se však, že odsouzení mají obvykle po propuštění spíše psychické obtíže. Trpí úzkostmi, strachem, pocitem stigmatizace, prostorové a sociální dezorientace a v některých případech i depresemi. Nejsou zvyklí na jiné instituce, a tak mají problém například s návštěvou úřadů. Když tyto osoby nenaváží kontakt s probačními úředníky, kteří by jim měli v tomto ohledu pomoci, může se stát, že propuštěné osoby selžou z důvodů úzkostí a budou vráceni zpět do vězení. [Bareš, Mertl, 2020]

Obdobně problematický je odchod dětí z uzavřených zařízení. Převýchova v tomto typu instituce je naučí pouze jak fungovat v systému instituce, nikoli jak fungovat v reálném životě. Hlavním cílem těchto institucí je samotná izolace. Dítě se tak bez kontaktu s vnějším světem a jeho chováním nemůže zcela resocializovat. Instituce vede dítě k formální spolupráci, ovšem ne k jedincovo vnitřní změně. [Škovierová, 2007] Děti, které tak dovrší plnoletost a měli by být připraveni na samostatný život často nemají finanční gramotnost, nedokáží tak hospodařit s penězi, jelikož nemají přesnou představu o měsíčních nákladech. Dalším problémem, se kterým se tyto děti musí

vypořádat, je hledání si práce. Většina dětí má pouze výuční list a nemají příliš velkou perspektivu ani motivaci k dalšímu vzdělání. To omezuje jejich uplatnění na trhu práce. Vyhledávají si často pomoc cestou sociálního poradenství, které jim pomáhá vyřizovat doklady a zařídit si praktického lékaře. I když jim mohou pomoci i neziskové organizace například v hledání bydlení, tak děti často o tomto typu pomoci ani neví, že existuje. Poslední problém, který vzniká, je fixace na vychovatelky v dětském domově. Děti vychovatelky považují za jejich nejbližší osobu, bohužel opuštěním dětského domova je tento typ vztahu přerušeno. [Hrůza, 2015]

Tyto aspekty jsou velmi ovlivněny samotným časem stráveným v dané instituci. Děti umístěné v různých zařízeních, které slouží pro ústavní nebo ochrannou výchovu, zde většinou stráví 8 až 9 let svého života. V některých případech, zde mohou děti strávit i 17 let svého života. Průměrně, tak jedinec stráví v ústavní nebo ochranné výchově desetinu svého života. [Pacnerová, Myšková, 2016]

2 METODOLOGIE

Vzhledem k intimnosti tohoto tématu, nedostatku statistických dat a malého počtu respondentů jsem se rozhodla práci zkoumat pomocí kvalitativního přístupu. Kvalitativní přístup dokáže pomocí omezeného počtu jedinců popsat a zajistit mnoho potřebných dat. Tyto data často slouží k porozumění studovaného jevu a hledání smyslu věci. Zkoumá se jimi sociální svět, jenž si sami vytváříme. [Mišovič, 2019] Je to velice pružná metoda, která dokáže pomoci výzkumníkovi překonat překážky a postupně ho dovést k detailním znalostem zkoumaného jevu. Z vícera odpovědí tak lze poskládat ucelený pohled a hlavně získat odpověď na otázku, proč k danému jevu dochází. [Dirga, 2016] Tato metoda má také dlouhou tradici ve výzkumech zaměřujících se na vězeňskou populaci. Metoda byla například použita ke zkoumání každodenních zkušeností života ve vězeňském prostředí Clemmerem, Sykesem a Lombardem. [Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015] Kvalitativní přístup jsem vybrala i z toho důvodu, že na téma této práce nebyly v českém prostředí realizované žádné studie. Mým záměrem tedy je nahlédnout na tuto novou problematiku pomocí kvalitativních informací a nalézt dosud skryté vztahy. [Mišovič, 2019]

Informace jsem sbírala pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Tyto polostrukturované rozhovory byly tvořeny na základě tématu této práce a zároveň nechávaly prostor respondentům. Vytvořila jsem si tak osnovu rozhovoru, která se skládala z hlavních otázek pro moji práci, včetně doplňujících otázek pro širší a důkladnější pochopení respondovy výpovědi. Polostrukturovaný rozhovor mi pomohl zajistit větší flexibilitu a pokládání otázek v takovém pořadí, aby se mohla zachvat plynulost rozhovoru. [Mišovič, 2019] Jelikož jsem oslovovala dva typy respondentů a to aktéry českého vězeňství a osoby, které k této problematice mohli přispět co nejvíce, vytvořila jsem i dva typy rozhovorů. U rozhovorů s odsouzenými osobami jsem dbala na srozumitelnost a vhodnost kladených otázek, jelikož jsem si byla vědoma omezených jazykových schopností respondentů. Také jsem se před rozhovorem seznamovala s vězeňským slangem, abych správně pochopila odpovědi respondentů [Dirga, 2016]

Mými respondenty se tak stali aktéři českého vězeňství a postavy figurující v institucích poskytující péči dětem. Měla jsem možnost poznat tak zblízka pěstounskou péči, kde jsem hovořila s vedoucí služby, která doprovází pěstounské rodiny, se zástupcem ředitelem dětského diagnostického ústavu a samotnou ředitelkou dětského domova. S kontaktováním těchto respondentů jsem neměla téměř žádný výrazný problém, jelikož mi byly poskytnuty kontakty od mých známých. Jediným faktorem byl čas, kterého tito respondenti měli díky své pozici a svým vlastním povinnostem velmi

málo. Ovšem i tak se mi podařilo tyto rozhovory zrealizovat. U první skupiny, kde jsem vedla rozhovory s bývalými odsouzenými, jsem takové štěstí neměla. Nejprve jsem se snažila spojit s pracovníky Věznice v Plzni, ovšem nedostalo se mi žádné odpovědi. Zkusila jsem tak cestu přes neziskové organizace, které spolupracují s touto věznicí. Spojila jsem se s Centrem protidrogové prevence a terapie, o.p.s. i zde mi po telefonickém hovoru odmítli vyhovět. Dále jsem kontaktovala neziskovou organizaci Člověk v tísni, o.p.s., kde se mi nakonec podařilo spojit se samotnou ředitelkou organizace. Bohužel k citlivému tématu mé práce mi nebylo vyhověno a respondenty jsem ani touto cestou nemohla kontaktovat. Zkusila jsem se tak spojit s paní magistrou Gregorovou, která je pověřena vedením oddělení prevence kriminality. Paní Gregorová se mi velmi snažila pomoci v nalezení cesty k respondentům, avšak ani tato cesta nakonec neskončila úspěchem. Začala jsem pátrat nejen mezi lidmi z mého blízkého okolí, ale také mezi lidmi mně vzdálených. Zde jsem se nakonec dočkala úspěchu a za pomoci metody tzv. sněhové koule jsem od prvního respondenta, kterého se mi podařilo , dostala k respondentům dalším. S obtížností kontaktovat odsouzené osoby jsem byla obeznámena již v díle *The Structure of inmate population Czech prisons* a *Možnosti a úskalí vězeňské etnografie: metodologická reflexe využití vězeňské etnografie v českém kontextu*, přesto jsem i tak byla sama zaskočena náročností kontaktovat tyto osoby. [Dirga, 2016, Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015] Nakonec se mi podařilo spojit se třemi bývalými vězni, kteří měli zkušenost se středním a vysokým stupněm zabezpečení věznice s ostrahou. Uvědomuji si, že pro větší relevantnost této práce by bylo přínosnější rozhovorů uskutečnit více. Bohužel i přes moji snahu kontaktovat další respondenty, mi nebylo ve většině případů vyhověno. Ráda bych tak alespoň na tuto problematiku upozornila a pokusila se vytvořit základ v rámci možností, které jsem měla k dispozici.

Při výběru místa, kde se měl daný rozhovor konat, jsem se snažila co nejvíce vyjít vstříc samotným respondentům. Rozhovory, které byly uskutečněny s řediteli a ředitelkami institucí mi byly poskytnuty v prostorách dané instituce. Měla jsem tak možnost do těchto institucí nahlédnout a vidět jejich vnitřní strukturu. V kanceláři, kde se rozhovor často odehrával, byly i fotografie dětí, na které často tyto respondenti poukazovali a dodávaly tak rozhovoru i vizuální podobu. U respondentů, kteří si prošli výkonem trestu, probíhaly rozhovory online pomocí programu Skype, který umožňuje telefonování pomocí internetu. Bývalí odsouzení byli často ze vzdálených měst nebo neměli čas poskytnout rozhovor jinou formou než online. Rozhovory jak s bývalými odsouzenými, tak řediteli či ředitelkami institucí probíhali přibližně 60 minut. Se slíbenou anonymitou byly nahrávány na aplikaci diktafon v mobilním telefonu. Pro jednodušší analýzu rozhovorů jsem si jednotlivé rozhovory přepisovala do aplikace

Pages, kde jsem si vyznačovala pro moji práci důležité části výpovědí respondentů. Tyto výpovědi jsem dále mezi sebou porovnávala a hledala skryté souvislosti a odlišnosti.

Při výzkumu jsem vždy dbala na hlavní etické principy, které se týkaly nejen respondentů, ale i mé osoby. Respondenti poskytovali informace zcela dobrovolně a měli po celý průběh rozhovoru možnost tento rozhovor ukončit nebo vynechat části rozhovoru, o kterých sami nechtěli vypovídat. Abych zajistila větší důvěryhodnost odpovědí, poskytovala jsem vždy před začátkem rozhovoru respondentům informace týkající se záměru mé práce. [Mišovič, 2019] Z důvodu zachování anonymity respondentů uvádím ve své práci pouze smyšlená jména, která neodpovídají skutečným jménům respondentů.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části analyzuji uskutečněné rozhovory, které pomáhají odhalit vlivy, které mohou vznikat na základě institucionální péče. Zkoumám tak jak tyto vlivy ovlivňují jedince ve výkonu trestu. V kapitole se prolínají rozhovory bývalých odsouzených s rozhovory provedenými s vedoucími výchovných institucí. Můžeme tak danou problematiku sledovat z více stran a odpovědi mezi sebou porovnávat.

3.1 Vliv institucionální péče na jedince

V teoretické části jsem se snažila představit jednotlivé instituce a vytvořit tak základ, na kterém dále mohu stavět. Zmiňovala jsem i faktory, které mohou jedince v průběhu jeho života ovlivňovat. Prvním takovým faktorem je rodina. To zda má jedinec oba rodiče, jednoho nebo žádného má následně v dospělosti vliv na to, do jaké míry bude schopen čelit životním zkušenostem, které jej ovlivňují. Tento faktor si uvědomoval i jeden z mých respondentů, který pocítil nepřítomnost jednoho ze svých rodičů jako faktor, který významně ovlivnil jeho život.

“Vyrůstal jsem v rodině, která byla v počátku plná, vyrůstal jsem se starším bratrem a pak se o sedm let později narodil mladší a tím že jsem vyrůstal s tím starším tak jsme se kočkovali a bylo to takový běžný co kluci dělávali, normálně jsme vyrůstali jako děti všechno se tolerovalo a přehlíželo, mama byla aktivní sportovkyně a nás táhla hodně ke sportu, tata podnikal jako lesní těžbař, ale hodně tíhnul k pití, což mama taková nebyla, ani kuřačka nic takového, takže my jsme se v ní vzhlídlí a s maminou jsme toho hodně procestovali a tím, že hrála hokej tak jsme ja i starší brácha hráli hokej, což nám skončilo, když se rodiče rozvedli a pak jsem tátu neviděl dva roky, vicemene všechno bylo odkázaný na mě, protože ten starší byl docela nepřizpůsobivej a nějak si žil svým životem a někdo se musel starat o domácnost, což jsem nějak tak zvládal ja ... ve třinácti mě mamina vyhazovala, což nebylo úplně dobrý, protože jsem ji připomínal otce ... dostáváte se do puberty a místo dospívání se staráte o rodinu což není úplně dobrý ... já jsem cítil obrovskou křivdu.” [Radovan - bývalý odsouzený]

Nepřítomnost jednoho z rodiče tak změnila život jednoho odsouzeného. Musel přijmout roli dospělého ještě v dětských letech a nemohl tak dospívat jako jiné děti a hledat si tak uplatnění ve společnosti. Osoba, kterou měl rád a vzhlížel se v ní, ho, z pro něj nepochopitelných důvodů, odmítala. Ztratil tak blízkého dospělého, který by o něj pečoval a vychovával ho, kterému věřil a byl pro něj bezpečnou osobou. V tomto

příběhu nezasáhl Orgán sociálně-právní ochrany, který by mohl situaci řešit. Jedinec tak nebyl umístěn v žádné institucionální péči.

V rodinách, kde se orgánu sociálně-právní ochrany dětí podaří odhalit, nefunkčnost rodinného systému zasáhne a pokud rodina již není schopna nápravy zasáhne a děti umístí do náhradní péče. [Škoviera, 2017] Toto tvrzení reflektují i samotní pracovníci institucí, které jsem měla možnost oslovit.

“Klientela, která je zde, jsou děti ve většině případu aktuálně ze sociálně slabých rodin, které se potýkají s ekonomickými a finančními problémy. V dřívější době byly děti spíše umisťovány z výchovných problémů, ale ne se závažnými poruchovými projevy, spíš takovými klasickými nerespektování autority, nerespektování pokynu, ale pochopitelně se objevují i děti se závažnějšími problémy záškoláctví, krádeže a fyzické útoky.” [ředitelka dětského domova]

Škála problémů, kterým je dítě na začátku svého života vystaveno, je široká. Nelze zcela jistě určit prvotní impuls, který toto chování vyvolává, ale z rozhovorů a zkušeností pracovníků dětského diagnostického ústavu je patrné, že velkým vlivem je právě rodinné prostředí a jeho fungování. Zástupce ředitele diagnostického ústavu za hlavní problém považuje právě samotnou výchovu a následně nízkou motivaci dětí k plnění povinné školní docházky.

“Takový čtyři pětiny z dětí jsou z rozvedených rodin, takže hlavní důvod je, že ty děti mají výchovné problémy, výchovné problémy v současné době jsou u spousty z nich záškoláctví, nechodí do školy, oni i ukážou rodičům, že odchází a počká za rohem a máma odejde do práce a dítě se vrátí domů nebo už ty rodiče s nimi nehnou, tak máma to musí nahlásit, když by to nenahlásila, tak by ji zavřeli, no a pak soud rozhodne, že se nedá nic dělat, jde do diagnostického ústavu a buď se tu pak proberou nebo neproberou a pak jdou do dětského domova se školou, kde je to jak u nás tam jdou jen o patro níž do školy a hotovo” [zástupce ředitele Dětského diagnostického ústavu]

Existuje mnoho dalších situací, díky kterým se následně dostávají nezletilí jedinci do výchovných institucí. Jak jsem již zmínila výše, v některých případech může dítě pocházet ze sociálně a ekonomicky slabé rodiny, u jiných má na umístění dítěte vliv rozvod rodičů. Dalším příběhem, se kterým jsem se během sběru dat setkala, bylo náhlé úmrtí jednoho rodiče. Pro respondenta, bývalého odsouzeného, to byl tak silný zážitek, který nedokázal sám zvládnout a hledal podporu v jiné sociální skupině. Chytil se tak “špatné party” a díky následným krádežím a postupné drogové závislosti se ocitl v diagnostickém ústavu, později pak ve výchovném ústavu pro drogově závislé děti.

“Vyrůstal jsem s rodiči a sourozenci a dětství jsem měl normální. Máma, pak umřela, když mi bylo osm. Táta se moc starat neuměl, hodně pil, já doma nechtěl pak bejt, chodil jsem ven s kámošema a měli jsme takovou partičku kluků. Byli jsme skoro pořád venku, nikomu to nevadilo. V devíti jsme vykradli krám s kožešinami, chtěli jsme nějaký peníze na cigára ... na školu jsem kašlal, ta mě nezajímala ... pak jsem byl v diagnostičku odkud mě šoupli do výchovného ústavu pro drogově závislý” [Lumír - bývalý odsouzený]

Rozvoj delikventního chování jsme si již představili v teoretické části. I když respondentova výpověď jasně nezrcadlí vývojový model delikventa sestavený Loeberem [2006], i tak má jisté podobné rysy. Vyhýbání se autoritě, kdy respondent nechtěl být v kontaktu se svým otcem a neměl motivaci plnit povinnou školní docházku, porušoval společenské normy, užíval návykové látky a vykonával majetkovou trestní činnost v podobě krádeže kožešin. [Loeber, R., Slot, W. N., Stouthamer-Loeber, M., 2006] Ukázalo se, že děti, které jsou z nestabilních rodin mají obvykle aspoň minimální zkušenost s kriminální činností. Tuto poznámku opírám o další část rozhovoru se zástupcem ředitele diagnostického ústavu, který mi odpovídal na otázku “Jakou zkušenost mají děti přicházející do dětského domova s kriminální činností?”.

“Častou, tak od těch 13 let hlavně romové se pohybují mezi těmi cikánskými partičkami, takže tady mají za sebou vykrádání aut, obchodů, krádeže v obchodech, byl tady kluk, který měl loupežný přepadení tady v (město) tenkrát ubili Rumuna a on se toho zúčastnil, ale taky říkám, máme tady krásnou nádhernou princeznu nebo úžasné skvělého kluka, který přišel o rodiče a celá škála různých osudů až po tuhlencty hovádka, který jsou prostě schopní vzít na někoho kladivo” [zástupce ředitele dětského diagnostického ústavu]

Vedoucí v institucích poskytující péči dětem, tuto skutečnost považují za běžnou. Za nejčastější kriminální činnost považují krádeže. To vyplývá i z rozhovoru s ředitelkou dětského domova.

“Naše děti se určitě s policií dostaly do styku, protože někde něco ukradnou, takže to jsou takový ty dalo by se říct velmi častý problémy ... muže to být ve věku od 8 do takových 14 ... když se jich ptáme proč to dělají tak nám to mnohdy nedokážou vysvětlit, protože oni tady všechno mají, ale prostě to vyzkouší nebo se nechají někým ovlivnit někdo je k tomu více méně navede, ale když je to jakoby větší problém, je tady třeba dejme tomu i se tady objevovalo ubližování staršími, mladší děti, útěky, to se potom řeší, tím že se dětem dá nějaká jakoby šance k tomu, aby mohli své jednání

napravit, ale kdyžtak jdou do jiného zařízení, třeba do dětského domova se školou.“
[ředitelka dětského domova]

Pro děti se slabší sociální jistotou, může být kriminální činnost lákadlem něčeho nového, příležitost začlenit se mezi děti s podobnou životní zkušeností. V určitém věku mohou mít potřebu zkoušet nové a nepoznané, nechají se snadněji ovlivnit silnějšími jedinci, chtějí být stejní jako oni a mnohdy si neuvědomují rizika s tímto spojené.

“chodil jsem do speciální třídy pro hyperaktivní děti, tehdy ještě ADHD bylo hrozný wow a chtělo se to hrozně řešit, ale když vidím dnešní děti, tak bych neřekl, že bych byl hyperaktivní dítě, dítě jakýkoli chce pozornost, já byl tátovo mazánek, tak asi jsem chtěl pozornost, ale učitelky tomu hned říkaly hyperaktivita ... v té třídě bylo sedm cikánů, já proti cikánům nic nemám, ale o přestávkách byly nějaký potyčky a to se semnou táhlo celou základku ... vědělo se, že já jsem ten co nejde pro ránu daleko, tak se to semnou nějak táhlo ... já jsem v té době boxoval a myslel jsem si, že to tím vybiju, ale chytnul jsem se blbý party.”[Vladan - bývalý odsouzený]

Ze sběru dat vyplývá, že k dalším faktorům, které mohou jedince ovlivnit patří sociální skupina, do které jsou začlenění, kde si vytváří svá vlastní nepsaná pravidla, která určují povahu skupiny. Znakem takové skupiny může být tolerance k rizikovému chování, které následně vede ke kriminální činnosti.[Běhounková, 2012] Takové skupiny vznikají zejména ve výchovných institucích.

“...oni jsou spolu ráno, v poledne, večer, takže oni mají svou komunitu a ten vůdce party si staví hranice té party, ten kdo má, že celý život bude šikanovanej tak samozřejmě je ten, kterej je v té hierarchii úplně na konci. ...pracujeme s nimi zase tak, aby to nepřekračovalo nějaký hranice, to že jsi lídr party, to je skvělý, to je dobře, já tě s tím i podpořím, ale chraň tě pánbůh, jestli tady uvidím násilí, jestli tady bude soudní šikana.” [zástupce ředitele dětského diagnostického ústavu]

V rozhovoru je uvedeno potvrzení názoru na existující skupiny v institucionální péči, které mají hierarchické uspořádání, stejné jako můžeme sledovat ve vězeňském prostředí popsaném v *The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons*. [Dirga, Lochmannová, Juříček, 2015] Zaměstnanci institucí se snaží, přesto a hlavně právě proto, regulovat chování členů skupiny nastavenými pravidly a tím předcházet případným potížím. S těmito pravidly a cíly výchovných zařízení jsme se seznámili v teoretické části. Budování vzájemného respektu a tolerance vůči sobě i ostatním patří mezi ně.

“...hodně nás vedli ke slušnosti, abychom nebrali drogy, chtěli nám pomoci, ať je neberem a ať nepácháme trestnou činnost. Chtěli nám pomoci se začlenit do společnosti, aby každý vedl slušný život. Mně se tam líbilo, vedli nás k životu bez drog a ukazovali nám o co přicházíme, spousta aktivit, a taky práci...” [Lumír]

Z výše uvedeného vyplývá, že pro některé jedince může mít institucionální výchovné prostředí motivační aspekt ke změně vlastních hodnot, uvědomění si vlastních rezerv a chyb, které jsou popisovány v teoretické části. Snaha a motivace ke zlepšení kvality života jednotlivce a začlenění do běžného života bez následného selhávání je ze strany vedení institucí mnohdy pesimistická, jak se ukazuje v rozhovorech s pracovníky z různých zařízení.

“Takže mi víme, že tady je to skvělý, že je tady fakt něco naučíme, se naučí stlát postel, naučí se si lehnout do postele, že si mají taky vzít nějaký pyžamo, naučíme je tady fakt být tolerantní k menším, naučíme je prohrávat i vyhrávat, ale bohužel odchodem zpátky i k těm rodičům, když si to kreslíme v různých barvách, tak za čtrnáct dnů, za měsíc za dva z drtivý většiny padnou tam kde byly .. to je to samí v těch dětských domovech teď je to materiální vybavení, že se mají ty děti úžasně, mají se skvěle, ale pak je vypustí a většinou to končí průserem”[zástupce ředitele DDÚ]

“... máme holčinu co dělá v Jysku nebo v McDonaldu na druhou stranu máme děti co skončily ve výkonu ..oni když se dostanou do těch výchovných ústavů a od tamtud utíkají a začnou páchat nějakou trestnou činnost, tak už mají našlápnuto do toho, že se to tam jakoby nakumuluje, a že jednou takhle spadne a takových dětí je tady taky určitý procento” [ředitelka DD]

Samotní vedoucí institucionálního zařízení narážejí na fakt, že ne každá instituce dokáže jedinci poskytnout plnohodnotné zapojení do systému a zajištění fungování v dané instituci. Poukazuje na možnosti kvality poskytovaných služeb, jejich využívání ze strany jedince a následně i poskytovanou individuální péči, kterou jedinec pro svůj zdravý vývoj potřebuje. Z hlediska materiálního je pak instituce většinou dobře zajištěná, což pro motivaci k smysluplnému trávení času jedince mnohdy nepostačuje.

“I sami ty děti, samozřejmě sem nastoupí brečí, smutní že jsou tady...spousta z nich nechce odcházet, oni najednou zjistí, po těch dvou třech měsících po půl roce, že to tu je skvělý, že tu mají náplň odpoledne, že se tady dá něco dělat, že se tu život dá trávit jinak než s cigárem u huby a stáním za (místo), a když odchází do dětských domovů, tak pak přijdou sem, tak říkají, že by byli víc tady, v některých děčákách ano mají krásnej režim, můžou chodit dokonce i na zeleň kouřit, paní vychovatelky dělají, že to

nevidí, ale oni se nudí ...samozřejmě né všechny, jsou děcáky, který jsou skvělý a kde se maká” [zástupce ředitele DDÚ]

Dalším faktorem ovlivňujícím následné projevy chování a nemožnost připoutání se a vytvoření zdravého citového pouta v institucionálním prostředí je kapacita pracovníků v jednotlivých zařízeních. Z rozhovoru vyplývá, že i přes veškerou snahu vedení, se nedaří naplnit cíle a smysl fungování takových zařízení, jak je uvedeno v teoretické části práce. Pro jedince je pak možnost osobní prezentace a možnost získání ocenění či uznání tak nedosažitelná, že se jejich motivace k budování vlastních sebe hodnot minimalizuje a jedinec přestává věřit ve fungování daného systému instituce, čímž se dostává do uzavřeného kruhu hledání jiných možností pro uspokojení vlastních potřeb u jiných silnějším jedinců, u kterých se s uznáním a oceněním setká spíše než u pracovníků instituce.

Když si vezmete ze mate dvě děti co chodi do školky dvě deti chodi na první stupeň jeden bude chodit do desítky a jeden do druháku, tak ono pokryt odpoledne, pokryt všechny ty činnosti , který tam jsou to je proste hukot. My se snažíme, aby se snížil počet dětí na skupině, kdyby bylo 4-6, ale legislativa je takováhle, můžete mít asistenty, ale na to pak nemáte peníze” [ředitelka DD]

“Naše děti, když chodí na ty venkovní kroužky, to znamená ty kroužky, tím myslím po městě, střediska volného času nebo kroužky, co dělají různý instituce oni jsou nadšení oni tam chodí, ale po půl roce vlastně selhávají, a je to proto že nemají to sdílení toho prožitku s těmi dospělými , jelikož ti dospělí tam nemůžou jít. Mají provoz dalších x dětí ve skupině, takže buď to to dítě zvládne jakože je natolik silný a bude to dělat, ale bez něčí odezvy těch druhých, protože často se stává, že mají nějaký soutěže a ten vychovatel tam nemůže jít, ale oni se potom po určité době vlastně vrátí jenom do těch kroužků, které jsou tady, protože tady mají to sdílení ... ta činnost ta volnočasová pak spadá více méně do toho dětského domova”[ředitelka DD]

V teoretické části je popsáno fungování jedince a jeho začlenění do sociální skupiny uvnitř institucí. Novým zjištěním je fakt, že pokud má jedinec již minulou zkušenost z jiného institucionálního prostředí, může pro něj být začlenění do vnitřní skupiny jednodušší než pro jedince, který takovou zkušenost nemá.

“když mi bylo osmnáct, tak mě z past’áku propustili. Nechci o tom úplně říkat, co jsem dělal, ale jediný co k tomu řeknu je, že to byla jízda... moje začlenění nebylo nějak složitý ani komplikovaný, já tam znal nějaký lidi, z diagnost’áku i past’áku. Takže jsem měl hned okolo sebe lidi, úplně bez problému...” [Lumír]

Na druhou stranu, pokud jedinec přicházející z institucionálního zařízení, který nemá pevné sociální zázemí vně zařízení, může ztrácet stabilitu, jistotu a pocit bezpečí uvnitř instituce, což se následně projevuje nižším postavením v dané skupině, ve které se jedinec ocitne. Což se ukázalo také jako jedno z nových zjištění.

“Ti lidi jsou úplně bez respektu, prostě oni tím, že ztratí takovou tu lásku, to není ani pozornost, to je prostě láska, tak oni rezignují na život, na nějaký normální principy žití, oni většinou spadnou do drog a pak kradou, kradou, kradou až jsou v kriminále ... tichí tam bylo ... oni o tom normálně mluví, oni i řeknou, že se znají z děcáku nebo past'áku ... oni nemají ani co nabídnout, oni nic nezažili a když jim dáte nějakou šanci, že jim pomůžete, tak oni vám v první chvíli dají kudlu do zad většina z nich, drtivá většina, ani jeden neví co je to slovo vděk, natož děkuju, prosím a nazdar, nechci je hodit všechny do jednoho pytle, ale oni se tak chovaj ... většinou tuto jsou takoví ti koně, co pro vás udělají úplně všechno.” [Vladan]

ZÁVĚR

Závěrem bych ráda poukázala na skutečnost, že tématu vlivu výchovných zařízení se více věnují v zahraničí, kde probíhají následné změny v systému. V těchto zemích kladou důraz na důležitost citového napojení na jednu pečující osobu, která má významnou roli pro zdravý vývoj jedince a jeho následné začlenění do společnosti. V České Republice je toto téma stále ožehavým tématem. V roce 2022 vešla v platnost novela zákona o umístování dětí do věku tří let do kojeneckých ústavů, což vychází ze zjištění, jak velký vliv má individuální péče na rozvoj jedince. Tato práce chce poukázat, na vliv výchovy v institucionální péči na jedince. Jelikož, jak se ukázalo v této práci, jedinci, kteří mají zkušenost s kriminální činností a samotným výkonem trestu, pochází často z tohoto výchovného prostředí. Rozhodla jsem se na tuto problematiku upozornit skrze samotné aktéry českého vězeňského života. Díky tak provedeným rozhovorům s těmito jedinci a vedoucími výchovných zařízení jsem měla možnost objevit, alespoň některé z vlivů, které na jedince ve výkonu trestu odnětí svobody působí.

Jedinec, má často negativní až traumatickou životní zkušenost, která ovlivnila následný průběh jeho života. Z důvodů výchovných problémů, neplnění školní docházky nebo delikventnímu chování v dětském věku museli čelit institucionální péči. Tato péče měla za cíl resocializovat jedince a pomoci jim k opětovnému začlenění do společnosti. Jedinci pocházející ze sociálně a ekonomicky slabých rodin vnímají výchovné instituce jako místo, které je má naučit pravidla potřebná k životu a zaručit kvalitně trávený čas. A však po odchodu z těchto institucí dále, nemají nikoho, kdo by je na cestě životem vedl a motivy, kterými by se měli dle výchovných institucí řídit, nenaplní. Jedinec se tak ocitá sám v prostředí, kde mu již nikdo nediktuje pravidla a on se může cítit ztracený. Jestliže se jedinec včas neuplatní v tomto světě, nezíská pozitivní zkušenosti z fungování vnějšího systému, může se stát, že si bude nacházet cestu, která ho dovede rovnou do vězení.

Ve vězeňském prostředí pak potkává své známé z výchovných institucí a tak se cítí být ve známém prostředí a se začleněním do dané skupiny nemá velký problém.

Doufám, že přes značné komplikace se získáváním respondentů tako bakalářská práce odpovídá na výzkumnou otázku, „Jakým způsobem může institucionální péče ovlivnit výkon trestu a jak toto téma reflektují aktéři českého vězeňství“.. Jsem ráda, že jsem se mohla více do hloubky tématem zabývat, jelikož mi to poukázalo na další

skutečnosti, kterými se mohu zabírat v dalších svých výzkumech v rámci studia v sociologickém oboru.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ATTACHMENTOVE CENTRUM ATTA. 2017. *Attachmentové centrum ATTA*. Dostupné z: <http://www.attachment.cz>
- BAREŠ, P., MERTL, J. 2020. *Vlivy institutu podmíněného propuštění na možnosti získání a udržení zaměstnání po opuštění výkonu trestu*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
- BĚHOUNKOVÁ, L. 2012. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstající vnáhradní rodinné péči*. Praha, Česko: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga. ISBN 978-80-87652-87-9.
- BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů. Účinnost programů zacházení*. Praha: IKSP. ISBN 978-80-7338-115-8.
- BITTNEROVÁ, J. 2020. *Vnitřní řád Dětského domova se školou, základní školy a školní jídelny*, Dětský domov se školou Měcholupy. Odkaz z: <http://wp.ddsmecholupy.cz/>
- CLEMMER, D. 1938. *Leadership Phenomena in a Prison Community*. In: *Journal of Criminal Law and Criminology*. Chicago: Northwestern University, , s. 861–872. Vol. 28, No. 6.
- DIRGA, L., LOCHMANNOVÁ, A., JUŘÍČEK, P. 2015. *The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons*. *Sociológia*, 47 (6): 559-578
- DIRGA, L. 2016. „*Možnosti a úskalí vězeňské etnografie: metodologická reflexe využití vězeňské etnografie v českém kontextu*“. *Česká kriminologie*, 2 (1): 1-12.
- DRAHÝ, F., HŮRKA, J., PETRAS, M. 2018. *SARPO Charakteristiky odsouzených v českých věznicích. Vězeňská služba České republiky*. ISBN: 978-80-270-5197-7
- ERBOVÁ, N. 2021. *Vnitřní řád DD Domino 2021/2022*, Interní dokument Dětský domov Domino, Plzeň.
- GOFFMAN, E. 1961. *Asylums*. New York: Doubleday.
- HARLOW, H. F., & ZIMMERMANN, R. R. 1958. *The development of affective responsiveness in infant monkeys*. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 102, 501–509
- HRŮZA, R. 2015. *Dětské domovy brzy opustí tisícovka dětí. Jsou na odchod do běžného života připraveny?*. Praha: Ipsos.
- IRWIN, J., CRESSEY D., R. 1962. *Thieves, Convicts and the Inmate Culture*, *Social Problems*, Volume 10, Issue 2, Autumn, Pages 142–155, <https://doi.org/10.2307/799047>.
- KELLER, J. 1992. *Úvod do sociologie*, Studijní texty Praha Dostupné z: <file:///C:/Users/jana.zurkova/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/Content.Outlook/FCUVKYFS/uvod%20do%20sociologi%20e%20keller.pdf>.
- KOPAČKA, P. 2022. *Vnitřní řád pro odsouzené vězňice Plzeň*. Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky.
- LAWS, B., LIEBER, E. 2020. *King, Warrior, Magician, Lover: Understanding expressions of care among male prisoners*. *European Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1177/1477370819896207>.

LOEBER, R., SLOT, W. N. – STOUTHAMER-LOEBER, M. 2006. *A three-dimensional cumulative developmental model of serious delinquency*. In: WIKSTRÖM, Per-Olof H. – SAMPSON, Robert J. (eds.). *The Explanation of Crime: Context, Mechanism and Development*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 153–195. ISBN-13 978-0-521-85707-9

MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J. 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3

MÄSIAROVÁ, L. 2020. *Statistická ročenka 2020*. Odbor správní Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 2021. *Formy náhradní rodinné péče*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

MÍŠOVIČ, J. 2019. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Slon – Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-285-2

PACNEROVÁ, H., MYŠKOVÁ, L. eds. 2016. *Kvalita péče o děti v ústavní výchově*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-7481-157-9

SLÁMOVÁ, Š. 2022. *Na děti vězňových rodičů často zapomínáme, říká akademička*. Masarykova univerzita : Atrium časopis Fakulty sociálních studií. <https://atrium.fss.muni.cz/veda-a-vyzkum/na-deti-veznenych-rodicu-casto-zapominame-rika-akademicka>

ŠKOVIERA, A. 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. (1). vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-318-5.

ULLMANOVÁ, J., MACHÁČKOVÁ, I., ŽŮRKOVÁ, J. 2022. *STAVÍME MOSTY - jednotná metodika řešení příběhu ohroženého dítěte pro Plzeňský kraj*. Dostupné z: <https://www.diakoniezapad.cz/stavime-mosty/>

VANŽURA, V. 2020. *Vnitřní řád. Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna Plzeň*. Dostupné z: https://www.dduplzen.cz/uws_files/ke-stazeni/Vnitri%20rad%202020.pdf

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. 2022. *Obecný postup*. [online] *Vězeňská služba ČR* Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecny-postup>

WINNETTE, P. 2016. *Užitečný rádce pro (náhradní) rodiče*. Praha: Natama. ISBN neuvedeno.

WINNETTE, P. 2018. *Co to je attachment?: v pěti bodech pro rodiče, pěstouny a odborné pracovníky v oboru péče o děti*. Praha: Natama. ISBN 978-80-907023-0-1

ZEZULOVÁ, D. 2012. *Pěstounská péče a adopce*, Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: Sbíрка zákonů. 1.7.2002.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: Sbíрка zákonů. 1.1.2000.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: Sbíрка zákonů. 1.4.2000.

Zákon č. 555/1992 Sb., české národní rady o Vězeňské a justiční strážci české republiky. In:
Sbírka zákonů. 1.1.1993

RESUMÉ

Despite not fully succeeding in fulfilling the original topic, I managed to gain a deeper insight into the topic of institutional care. As I was suspecting, institutional care influences individuals to such an extent that it makes it difficult for them to fit into their normal life later on. A surprising fact was discovered. If an individual is put in a certain social group to live with in an institutional facility, his chances of integrating into social groups in prison get higher. That can be perceived as an advantage when he is admitted in a prison over those with no institutional care experience. On the other hand, the deficient is that he has no or very minimal social support in the form of a family in the outside world that would support him during his incarceration especially in financial, material, but also social. Such an individual has higher chances of becoming the weaker link which takes on the lowest position in a prison hierarchy. During this research several other topics and themes were revealed that deserve further studying. These topics could be explored in my following sociology studies.

PŘÍLOHY

Příloha č.1 - Topic guide - Bývalí odsouzení

Rozhovor - odsouzení

Mé představení - Co je mým záměrem BP - Rozhovor průběh (polostrukturovaný, nahrávaný, anonymní, témata) - Dotazy k rozhovoru

Život ve vězení

1. Jaké bylo vaše začlenění do vězení?
2. Existuje podle vás hierarchie ve vězení?
  1. Jakou v hierarchii hrajete roli/jaké si myslíte, že máte postavení?
3. Jaký je váš život ve vězení?
4. Jak probíhá váš den ve vězení?
5. Myslíte si, že jste začleněn do kolektivu?
  1. Jak jste se dokázal začlenit do kolektivu? (+Po jaké době)
6. Jaký máte vztah se svým spoluvězněm?
  1. Kdy jste se začali více bavit?
7. Důvěřujete někomu ve vězení?
  1. Po jaké době jste někomu začal věřit?
8. Jaký máte vztah s dozorcí ve vězení?
9. Jaký máte vztah s psychologem ve vězení?
10. Jaký máte vztah se sociální pracovníci ve vězení?

Život mimo vězení

11. Jaký byl váš život před vězením?
12. Kdy jste začal vykonávat kriminální činnost?
13. Jaké bylo vaše rodinné zázemí?
14. Mate nějakou zkušenost s dětským domovem/diagnostickým ústavem/pěstounskou péčí?
  1. Jaký byl váš život v dětském domově/ diagnostickém ústavě/ pěstounské péči?
  2. Na jakém principu fungoval dětský domov/diagnostický ústav/pěstounská péče?
  3. Co bylo podle vás hlavní motivací té dané instituce?
  4. Jaké vztahy jste měl v dětském domově/diagnostickém ústavu/pěstounské péči?

Osobní rovina

15. Jaký máte vztah se svými blízkými? A jak často s nimi máte kontakt?
16. Jaký máte vztah s přáteli, kteří nejsou ve vazbě?
17. Jaký by byl váš život, kdyby jste byl na svobodě co byste dělal?

Příloha č.2 - Topic guide - Dětský domov

Rozhovor - Dětský domov

Mé představení - Co je mým záměrem BP - Rozhovor průběh (polostrukturovaný, nahrávaný, anonymní, témata) - Dotazy k rozhovoru

1. Historie
  - a) Ještě než se dostaneme k hlavnímu bodu naší diskuze, mohl byste mi prosím říct informace o samotném vzniku diagnostického ústavu? (Důvody založení)
2. Popis
  - a) Jak byste charakterizovala Dětský domov?
  - b) Jak funguje?
  - c) Jaký je režim pro děti?
  - d) Co se snažíte děti naučit?
  - e) Co dětem nabízíte? Psychologická/Terapeutická pomoc?
3. Příchod klientů
  - a) Jaký klienti se k Vám nejčastěji dostanou?
  - b) Jak řešíte s dětmi jejich příchod?
    - a) V jakém věku se k vám klienti dostávají?
  - c) Z jakých důvodů se k vám klienti dostanou?
    - a) nejčastěji?
  - d) Jakou zkušenost mají vaši klienti s kriminální činností?
  - e) Co si myslíte, že vede tyto jedince k páčání kriminální činnosti?
  - f) Jakou zkušenost mají vaši jedinci s drogami?
  - g) Odkud se k vám dostávají děti?
    - a) nejčastěji?
4. Průběh
  - a) Jak vnímáte vývoj jedinců, kteří stráví nějaký čas v dětském domově?
  - b) Jakou dobu jedinci stráví v dětském domově?
  - c) Jaký důraz kladete na vzdělání dětí?
  - d) Jakého stupně vzdělání děti dosahují?
5. Odchod
  - a) Za jaké situace se stane, že jedinec odejde z dětského domova? - Příčina?
  - b) Kam odchází jedinci z diagnostického ústavu? (Seřadit od nejčastěji)
  - c) Jakou zkušenost mají vaši klienti s vězeňským životem?
  - d) Co si myslíte, že vede k tomu, že se vaši klienti ocitnou ve vězeňském systému?
6. Návrat
  - a) Dochází k návratu klientů do dětského domova?
  - b) Z jakého důvodu dochází k návratu?
  - c) Jaké postupy používáte u opětovně přichozích?
7. Cíle
  - a) Jaké cíle má diagnostický ústav?

Příloha č.3 - Topic guide - Náhradní rodinná péče

Rozhovor - NRP

Mé představení - Co je mým záměrem BP - Rozhovor průběh (polostrukturovaný, nahrávaný, anonymní, témata) - Dotazy k rozhovoru

1. Historie
  - a) Ještě než se dostaneme k hlavnímu bodu naší diskuze, mohla byste mi prosím říct informace o samotném vzniku vaší služby? (Důvody založení)
2. Popis
  - a) Jak byste popsala náhradní rodinnou péči?
  - b) Jaké formy náhradní rodinné péče existují? (Více popsat)
  - c) Jaké formě se věnuje vaše služba?
  - d) Jak byste charakterizovala vaši službu?
  - e) Na jakém principu funguje vaše služba?
  - f) Co zajišťuje/Co nabízí vaše služba? (Podrobný popis)
  - g) Jaké postupy používáte?
  - h) Jaké hodnoty následujete?
  - i) Proč zrovna tyto hodnoty?
  - j) Jaké hodnoty si myslíte, že mají vaši klienti?
3. Příchod klientů
  - a) Jaký klienti se k Vám nejčastěji dostanou?
  - b) Z jakých důvodů se k vám klienti dostanou? (Seřadit od nejčastěji)
  - c) V jakém věku se k vám dětský klient dostává? (Seřadit od nejčastěji)
  - d) Z jakého rodinného nebo výchovného zázemí přichází? (Seřadit od nejčastěji)
4. Průběh
  - a) Jak vnímáte vývoj jedinců, kteří jsou ve vaší službě?
  - b) Jakou dobu jedinci stráví v pěstounské rodině?
  - c) Jakou zkušenost mají vaši klienti s diagnostickým ústavem?
  - d) Jakou zkušenost mají vaši klienti s kriminální činností?
  - e) Co si myslíte, že vede tyto jedince k páčání kriminální činnosti?
5. Odchod
  - a) Z jakého důvodu jedinci odchází z vaší služby?
  - b) Kam odchází tito jedinci? (Seřadit od nejčastěji)
  - c) Jakou zkušenost mají vaši klienti s vězeňským životem?
  - d) Co si myslíte, že vede k tomu, že se vaši klienti ocitnou ve vězeňském systému?
6. Návrat
  - a) Dochází k návratu klientů do vaší služby?
  - b) Z jakého důvodu dochází k návratu?
  - c) Jaké postupy používáte?
7. Cíle
  - a) Jaké cíle má vaše služba?